Masonluktaki Bazı Terimler ve Kavramlar

Masonluğun yüzyıllardan bu yana sürüp gelmiş bir geçmişi vardır.

Kimine göre bu geçmişin kökeninde, **"Operatif Masonluk"** olarak andığımız Avrupa'nın geleneksel bina inşaatı mesleği yer alır.

Hemen bu noktada dikkat ediniz: Operatif Masonluk, genel olarak inşaatçılık değildir; özel olarak bina inşaatı mesleği ve zanaatının dünyanın herhangi bir yerindeki uygulaması da değildir; **sadece Avrupa'da ve Britanya'da geçerli** olan ve geçmişte uygulanmış meslek ve zanaattır. Başka yerlerde uygulanmış ve uygulanmakta olan inşaat işine Operatif Masonluk denmez.

Masonluk, kimine göre çok daha eskidir; Antik Çağa hatta "tarih öncesi" olarak nitelenen dönemlere kadar uzandığı kabul edilir.

Kimisi de günümüzdeki Masonluğu, "çağdaş" olarak da nitelenen Spekülatif Masonluk ile özdeşleştirir. Operatif Masonluğu, günümüzdeki Masonluğun geçmişinin dışında sayar. Böyle olunca; şu sıralarda yani 21. yüzyılın başlarında Masonluğun ancak üç yüzyıl kadar bir geçmişinden söz edilebilirse de, bu da hiç az sayılmasa gerektir.

Bir kitap gibi yazılan bu çalışmadaki konumuz yalnızca **"Çağdaş Spekülâtif Masonluk"** olacak. Salt "Masonluk" diyerek, bunu nitelemek üzere herhangi bir ek sıfat kullanmayınca, Çağdaş Spekülatif Masonluğu belirtmiş olacağız. Operatif Masonluk, ilgi alanımızın dışında kalacak.

Ancak MASONCA düşünürsek; gerekliyse, iyisi ve doğrusu öyleyse, yararlı ve güzelse, günümüzde bile geçerliyse, Operatif Masonluğa hatta daha eski tarihli kaynaklara bile başvurabilir, alıntılar yapabiliriz. Neden olmasın!

Kaldı ki, Spekülâtif Masonluğun gerek kuruluşu sırasında gerekse sonraki yüzyıllar içindeki gelişimi boyunca, Operatif Masonluğa öylesine bir ağırlık, o kadar çok önem verilmiş ki, günümüzdeki Masonlukta Operatif Masonluk döneminden kalma tüm öğelerden soyutlanmamıza henüz olanak yok.

Bu bakımdan farklı düşünenler olabilir. Ancak şu da var: Düşüncelerimizi çağcıl yaşamla uyumlu bir şekilde yansıtılabilmesi bakımından kullandığımız simgelerden birçoğu Operatif Masonluk ile bağlantılı. Üstelik bu simgeler, kavramları yansıtmak bakımından hayli başarılı ve zaman içinde de dayanıklı yani kısa sürede yürürlüğünü yitirmiyor.

"Çağdaş" sıfatını kullanırken, bunun değerlendirilmesi de çok önemli. Çünkü bu çalışmada yer alacak anlatılar, 18 ya da 19. yüzyıldaki hatta 20. yüzyılın ilk yarısındaki Masonluk ile değil, çok daha yakın tarihlerdeki Masonluk ile bağlantılı olacak. Elbette yeri geldiğinde ya da uygun düşünce, öncesine değinmemiz gerekebilir; o ayrı.

Şöyle bir soru ile karşılaşabiliriz:

«Çağdaş Spekülatif Masonluk, geleneksel bina inşaatı mesleğinin dönüşüme uğratılmış bir devamıysa, -nitekim bu kurumun resmi tarihinde öyle deniyor- bu çok doğal bir olgudur çünkü Operatif Masonluk artık ortadan kalkmış olsa bile Spekülatif Masonluğun üzerindeki etkisi henüz sona ermemiştir. Fakat Spekülatif Masonluk, tarihçesi bakımından Operatif Masonluk ile bağlantılı değilse, bu durum nasıl açıklanabilir? Burada bir çelişki yok mu?»

Çelişki yok… Şöyle bir açıklama yapılabilir: Spekülatif Masonluğun, tarihsel bakımdan Operatif Masonluğun devamı olduğu kabul edilmese de, oluşumu yani ilk örgütlenmesi sırasında Operatif Masonluk ile bağlantısı yadsınmıyor. Spekülatif Masonluğun ilk örgütü olan Londra Büyük Locası, 1717 yılında kurulurken, dönemin zorunlu gereği uyarınca, "olağan mason locaları örgütü" gibi bir görünüme bürünmüştü. O dönemde başka türlüsüne izin verilmezdi; öyle gösterilmesi gerekmişti.

Bir diğer deyişle, Operatif Masonluk, Spekülatif Masonluğa, dış görünüşü bakımından bir kılıf olmuştu. *(Minare çalınırken hazırlanan kılıf var ya hani; işte ona benzer bir durum.)*

Dolayısıyla Spekülatif Masonlukta geleneksel bina inşaatı mesleğiyle ilgili çok şeyin bulunması, üstelik bunların salt somut nesnelerin simgelenişiyle de sınırlı kalmaması, şaşırtıcı ya da beklenmedik olmasa gerektir.

Şayet gerçek böyleyse, bu kez şu "kılıf" sözcüğüyle bağlantılı olmak üzere beklenebilir bir soru var: «Böyle bir iş doğruluğa ve dürüstlüğe sığar mı?... Bunun MASONCA bir davranış olduğu söylenebilir mi?»

Bu sorunun yanıtını günümüzde masonca sayılabilecek bir tutum ve davranış çerçevesinde düşünerek vermek yanılgılı olur.

Çağdaş Masonluğun amaç ve ilkeleri, bugünün değer yargıları, 18. yüzyılın başlarındaki amaç ve ilkeler ile o günlerin değer yargılarından çok farklıdır. Konuya pragmatik bir yaklaşımla bakılırsa, sonunda bunun yararlı olup olmadığı düşünülebilir.

* * *

Felsefede olduğu gibi, Masonluktaki çalışmalarda da **kavramlar** önemli bir yer tutar.

Nitekim az önce bu nedenle "Operatif Masonluk" kavramı üzerinde hemen, yeri gelir gelmez durmak gerekti.

Şayet kavramlar üzerinde baştan uyuşmaya varmazsak, sonradan birbirimizi anlamakta güçlük çekebiliriz hatta farklı şeylerden söz etmekte olabiliriz.

Bu durumun farkına varacak olursak, asıl konuyu bir yana bırakıp, kullandığımız terimlerin anlamları üzerinde aramızdaki görüş farklarını gidermemiz gerekir.

Onu yapmaya girişince bu kez her birimiz sadece kendi bildiğinin, kendi uygun gördüğünün, kendi benimsediğinin doğruluğunda diretirse; olduğumuz yere çakılıp kalır, gelişim doğrultusunda ortak bir ilerleme sağlayamayız.

Toleransı ve karşılıklı anlayışı hiç elden bırakmamak gerekir. Ancak iyisi mi, gelin kavramlar üzerinde baştan masonca uyuşmaya varalım.

Önce buradaki kavram… Bununla bağlantılı olarak şöyle bir soru var:

«Bir çalışmanın adı MASONCA konmuş; başından bu yana, ikide bir "masonca" diye bir söz geçiyor. Anlaşılan bu terim bundan sonra da hayli sık geçecek. Peki, nedir bu "masonca" denilen şey?»

Masonca, sözlüklerde olmayan, bu kitap ya da çalışmaya özgü bir terim. Yapay olduğu söylenebilir. Şöyle bir anlama gelmesi öngörülüyor: **"Çağdaş Masonlukta bir masona yakışan, gereğine uygun tutum ve davranış."**

Bunu yansıtmak üzere belki bir başka terim ya da sıfat da kullanılabilirdi. Ancak böylesinin her ortama uygun düşeceğini yani Masonluktaki kurallara, geleneklere, yöntemlere, töreye, bir diğer deyişle Masonluğun Etiketi'ne uyarlı olabileceği öngörüldü. Sizce?... Olmaz mı?

Bu sözcük, bir bakıma **"masonların dili"** anlamına da gelemez mi?

Aklınıza belki şöyle bir soru takılır: «Burada daha önce yayınlanmış olan şu "Masonlukta Etiket" adlı kitaptakiler mi tekrarlanıyor?»

O kitabın son basımı 2002 yılında yapılmış. Aradan geçen süre içinde birçok şey değişmiş, gelişmiştir. Bilgi ve deneyimlerimiz artmıştır. Belki buradaki birçok şey o kitapta da yer alır ama hem o kitabı elde etmek artık zor hem de bakarsınız burada o kitapta söz edilmeyen şeyler de bulunur.

* * *

«Acaba Masonluk ile bağlantılı olarak "çağdaş" sıfatını hangi anlamda kullanıyoruz?» diye düşündük; bu sorunun yanıtını vermeden önce daldan dala sıçrayarak başka şeylerden söz ettik. Bunu, elinizdeki bu çalışmanın bir diğer özelliği sayın lütfen. Buna benzer bir şekilde, bir şeyden söz ederken âdeta bir parantez açarcasına başka şeylerin anlatıldığını çok göreceksiniz.

Kimi zaman **"çağdaş"** kimi zaman ise **"çağcıl"** sıfatını kullanıyoruz. Bunlar, anlam bakımından birbirine pek yakın terimler ama tıpatıp aynı değil.

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne bakınca, "çağdaş" sıfatının iki farklı anlam taşıyabildiğini görüyoruz; biri "aynı çağda yaşayan", diğeri "bulunulan çağın anlayışına, koşullarına uygun olan"…

Bu çalışmada **"Çağdaş Masonluk"** terimini **"Bugünün anlayışına uyan, 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarının koşullarıyla uyumlu olan bir Masonluk"** anlamında kullanacağız.

Bu tür bir Masonluk, çağcıl olabildiği gibi olmayabilir de… Çünkü "çağcıl" sıfatı "çağın yeniliklerini benimseyen, ona göre davranan" anlamına geliyor. Böylece genel olarak ve kurumsal bakımdan Masonluk için değil, ancak özel olarak bir mason örgütünün tutumunu belirtmek için kullanılabilir.

Soru: «Günümüzde böyle olmayan yani bugünün anlayışına uymayan, şu son zamanların koşullarıyla uyum sağlamayan bir Masonluk var mı ki?»

Olabilir… Hatta yumuşak davranmış olmak için böyle bir olasılıktan söz edeceğimize, açıkça «Evet, var.» bile diyebiliriz. Kimilerine göre masonca tutum, yumuşak davranmayı gerektirir; kimilerine göre gerçekleri açıkça belirtmeyi.

Nitekim kimi masonlara göre; Spekülatif Masonluk, ne çağdaş ne de çağcıl olarak nitelenebilir.

Masonluğun bir “kendine özgülüğü” vardır. Masonluk, çok eski çağlardan kalma, değişmez ve değiştirilemez gelenekleriyle var olan, onlarla yaşayan bir kurumdur. Bu geleneklerin ve ilgili yöntemlerin çağdaşlık uğruna ya da çağcıl olma kaygısıyla değiştirilmesi Masonluğu yozlaştırır, bozar. Öyle bir durumda, kurum “Masonluk” olmaktan çıkarak, Masonluğa benzeyen bir başka kuruma dönüşür. Dolayısıyla, Masonlukta çağdaşlıktan da çağcıllıktan da söz edilemez. Bu, yersiz bir işle uğraşmak (abesle iştigal) olur. Masonluk geçmişte böyleydi; bugün böyledir; gelecekte de böyle kalacaktır.

Tamam, peki, o da farklı bir anlayış, farklı bir tutum… Bakalım bu çalışmada böyle bir tutum ve görüş doğrulanacak mı?

Aslında bu çalışmada bir mason kuruluşuyla bir diğerinin, genel tutumları bakımından aralarında bazı konularda uzlaşamadıkları farklar bulunmasından ötürü, birinden yana çıkarak diğerini yanlış olarak nitelemek hiç de doğru olmaz. Sadece “Birinde şöyleyken, ötekinde böyle” demek, farkları gösterip bunun ötesinde bir şey dememek, yorumu ve değerlendirmeyi okuyucuya, masonlara bırakmak çok daha doğru olur.

Öyle yapmaya çalışacağız. Bakalım başarabilecek miyiz ya da bu bağlamda ne denli başarılı olabileceğiz?

* * *

Masonluk üzerine konuşulur ya da yazılırken, terimlerin anlamlarına dikkat edilmesi, özenli olunması gerekir.

Batı dillerinde tek başına yani bir ek sıfat olmadan dilimizdeki “Masonluk” teriminin karşılıkları kullanılınca; bu ancak “duvarcılık, inşaatçılık, taşçılık” ya da belki biraz daha geniş bir çerçevede olmak üzere “geleneksel bina inşaatı mesleği” gibi anlamlara gelir; somut bir üretimden söz ederken ise “taş ya da tuğla gibi elemanlarla örülmüş bir duvar” demektir.

Bir diğer deyişle; başında herhangi bir ek sıfat olmadan "Masonluk" terimi, Operatif Masonluğun bir bölümüyle örtüşür. Sadece bir bölümüyle çünkü eskiden Avrupa'da Operatif Masonluk, bir binanın inşaatının tüm öğelerini kapsarken, günümüzdeki bir bina inşaatında "Masonluk" teriminin Batı dillerindeki karşılığıyla nitelenebilecek hiçbir öğe bulunmayabilir.

Batı dillerinde Çağdaş Masonluk teriminin karşılığı, çoğu kez dilimizdeki "özgür" ya da "hür" olan bir sıfatla birlikte geçer; İngilizcede Freemasony, Fransızcada Franc-maçonnerie, Almancada Freimaurerei gibi… Dilimizde Liberal Masonluk teriminin Öz Türkçe karşılığı dışında *"Özgür Masonluk"* diye bir terim yok ama "Hürmasonluk" diye bileşik bir terimin kullanıldığını görebiliriz. Fakat işte o Batı dillerinden dönüştürme Hürmasonluk, sadece bir tercih; Türk diline uygun bir tarzda "Hür Masonluk" ile özdeş değil.

Batı dillerinde aynı şeyi "mason" sözcüğü için söylemek doğru olmaz.

Her ne kadar mason, öncelikle "mesleği ya da işi bakımından taş işleyen, duvar ören, bina inşaatında çalışan kişi" anlamına gelirse de, aynı sözcük, başında "hür" ya da "özgür" anlamındaki sıfat olmadan, "Çağdaş Masonlukta düşünsel çalışmalar yapan kişi" anlamına gelmek üzere de kullanılmaktadır. Bunun karşılığında güncel dilimizde bir kişiyi nitelemek üzere "özgür mason" ya da "hürmason" diye bir sözcüğün kullanımı pek enderdir.

* * *

Şimdi az önceye dönüp Türk dilindeki terim tartışmasına bir göz atalım.

Spekülatif Masonluk'tan söz edilirken, "düşünsel" anlamına gelen spekülatif sıfatı kullanılmayacaksa, bu tür Masonluğun en başta gelen niteliği belirtilmelidir. Batı dillerindeki terimi dilimize çevirirsek, bu nitelik "özgür" (hür) sıfatıdır.

“Özgür” sözcüğü çgünümüzdeki Türkçeye daha çok yakışıyor. Nitekim bu çalışmada sırası gelince bir kavram olarak özgürlükten söz edeceğiz, hürriyetten değil.

Fakat kimilerine göre; *“ille de Öz Türkçe”* tarzında bir kaygıya kapılıp “hür” yerine “özgür” biçimindeki sıfatın kullanılması doğru değildir çünkü bu iki sıfat, kavram bakımından birbirine benzer ama bütünüyle örtüşmediği gibi, “özgür” sözcüğü “hür” kelimesinin tam karşılığı olamamaktadır.

Kavramlar üzerinde uyuşmamız gerektiğini belirtmiştik hani... Şu halde, bu deyişin doğru olup olmadığını hemen irdeleyelim.

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğü, “hür” sözcüğüyle “özgür” sözcüğü arasında, öncekinin Arapça kökenli oluşundan başka bir fark gözetmiyor. Buna göre; “Hür Masonluk” ve “Özgür Masonluk” terimleri eş anlama gelmeli.

Bu açıdan bakınca “Hürmasonluk” şeklindeki bileşik terime değinmeyelim çünkü onun Türk dili kuralları uyarınca bir geçerliği yok.

Değinmeyelim peki, Türk dili kuralları uyarınca geçerliğinin olmadığını da kabul edelim; ona da peki. Fakat bu durumda, bu çalışmada kendi kendimizle çelişkiye düşmekte olduğumuzu da bilelim.

Çünkü Türk dili kuralları uyarınca “masonca” diye bir terim de kullanamayız; nitekim Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde böyle bir terim yok.

Demek ki “Hürmasonluk” terimiyle, sözlüklerde bulunmayan, salt Masonluğa özgü, farklı ve özel bir vurgu yapılıyor. Öyle olunca, Türk Dili kurallarına uymuyor diye bunun yanlış olduğunu ileri sürmek de yanlış olur. Türkçeye göre yanlış olduğu söylenen “Hürmasonluk” terimi Masoncadır dersek, belki daha doğrudur.

[Bir özel dil anlamında kullanıldığında, büyük harfle: Masonca]

Gerçi bu terim Türk Masonluğu bakımından bir genel terim değil, Türkiye'deki Masonluğun sadece tek bir kanadı tarafından kullanılıyor ama olsun. Kullanılıyor ya; biz de yan tutmadan, var olana bakalım.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "Masonluk" terimine bakınca, karşılığında *"duvarcılık, inşaatçılık, taşçılık"* gibi açıklamalar göremiyoruz. Masonluğun bir dernek olduğundan, üyelerinin birbirlerini kardeş olarak tanıdıklarından ve bunun gibi şeyler söz ediliyor. Nedeni, "Masonluk" teriminin, Türkçede hiçbir zaman Batı dillerindeki anlamında kullanılmamış olması. Bu bakımdan, kimilerinin "Spekülâtif Masonluk" ile özdeş olarak Türkçede salt "Masonluk" teriminin kullanılamayacağını ileri sürüşlerinin sağlam bir dayanağı yoktur.

Yoktur diyoruz ya; belki de vardır… Biz görememiş olabiliriz.

* * *

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bir de **"Farmasonluk"** diye bir terim geçer.

Bu terim daha çok halk ağzında, genel yazında "Masonluk" ile tıpatıp aynı anlama gelmek üzere kullanılmıştır; Masonluğun bünyesinde ise biraz farklı olarak, **"Franmasonluk"** diye bir terimin kullanılmış olduğu görülür.

Bir mason için ise, halk ağzında **"farmason"**, Masonluğun kendi içinde ise **"franmason"** denmiştir.

Sonraları bu terimlerin her ikisi de terk edilmiş, kullanılmaz olmuş, sadece "Masonluk" ile "mason" sözcükleri kalmıştır.

Bunlardan "farmason", çok daha önceden ön yargı ya da art niyetle yapılmış olan tanımı uyarınca, *"kötü niyetli kişi"* ya da *"dinsiz ve Allahsız"* gibi bir anlama gelmek üzere kullanılmıştır. Nitekim bu nedenle birisine «Farmason!» demek, onu aşağılamak hatta küfür etmek sayılmıştır.

Günümüzde kimi masonlar böyle bir tanımın ortaya konmasını hoşnutsuz buluyor hatta bunun masonik yazında yer almasına şiddetle karşı çıkıyorlar ama ne yapılabilir ki!

Güneş balçıkla sıvanır mı! Gerçek, göz ardı edilerek ortadan kalkar mı!

Ülkemizde bir zamanlar böyle tanımlar yapılmış; olmadığı söylenemez. Öyle bir tutum ya bilgisizlik ya da kendini kandırmak olur. Masonca konuşacak isek, bu gerçeği kabul etmeliyiz. Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde bile var. Gerçeği kabul etmeli, topluma bunun yanlış olduğunu göstermeye, doğru olanı öğrenmelerini sağlamaya çalışmalıyız.

Sonraki adımı atmadan burada kısa bir soluk alıp, şu dönüştürme nitelikli sözcüklerin anlamlarını ve aralarındaki farkı (varsa) sormaz mıyız?

Franmason kolay: Fransızcadaki "franc-maçon" sözcüğünün o dildeki okunuşu. Açıkça belli bir dönüştürme. Türk Masonluğu, büyük ölçüde Fransız türü Masonluktan etkilenmiş, terimlerini de oradan almış...

Fakat diğeri yani farmason için bunun benzerini söylemek zor... Acaba İngilizcedeki "freemason" sözcüğünden mi alınma, yoksa "franmason"un üst üste gelen sessizlerden ötürü tam söylenemeyişi nedeniyle yozlaştırılmışı mı?

Burada bu sorunun yanıtını veremiyoruz. Bizden önce bu konuda birtakım açıklamalar yapmış olanların da güvenilir nitelikli bir yanıtı yok. Mantıklısı bunun bir yozlaştırma olduğu fakat bu kesin değil.

İnternette birtakım antimasonik saçmalıklar da görebilirsiniz. Örneğin birinde şöyle tanımlar var: *"Masonluk, Ortaçağ'daki Katolik yapı işçilerinin meslek örgütüdür; Farmasonluk ise Anglosakson kaynaklı ve gizemli ritüelleri olan bir gizli örgüttür."*
(Kaynak: http://blog.milliyet.com.tr/masonluk-ve-farmasonluk-arasindaki-fark-nedir---/Blog/?BlogNo=186675)

İsterseniz ona inanın.

* * *

Ortaya şöyle bir soru atılabilir: «Madem hür ve özgür sözcükleri eş anlamlı, neden Türkiye'deki iki büyük mason örgütünden birinin adının başında "hür" diğerinde "özgür" sıfatı var?»

Her şeyden önce bu iki sıfattan birinin o bakımdan sadece ve tek başına "hür" değil, **"hür ve kabul edilmiş"** olduğunu belirtmeliyiz.

"Hür Masonlar Büyük Locası" diye bir örgüt yok; hiçbir zaman da olmadı; fakat "Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası" var. Bunun neden böyle olduğunu, işin içine niçin bir de "kabul edilmiş" sıfatının girdiğini, daha sonra, denk düşecek olursa, masonca irdeleyebiliriz. (Hatta o kabul edilmiş sıfatının, büyük loca boyutunda değil ama Yüksek Şûra düzeyinde bir bileşik sözcük olarak "Kabuledilmiş" biçiminde yazılması da söz konusu…)

Diğerinde ise kullanılan "özgür" sıfatı, sadece Batı dillerindeki "hür" sıfatının öz Türkçesi olmakla kalmıyor; bu mason örgütünün "**özgürlükçü"** (liberal) olarak anılan bir masonik tutum ve anlayışı benimsediğini vurguluyor. 1993 yılından önce kullanılmamış.

Bu ne demek?... Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası özgürlükten, özgürlüklerden yana değil mi?

Bu soru polemik açar. Öyle bir şey diyen olmadı. Özgürlükten yana olmak başka, özgürlükçü ya da liberal masonik nitelik taşımak başka. Türkiye'deki Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası, genel tutumu bakımından geleneksel nitelikli bir anlayışı benimsiyor. Buna "gelenekçi" diyenler de var ama öyle bir nitelendirme, yanlış anlaşılabilir, tutuculukla bağdaştırılabilir. Bu doğru olmaz. Öyle yapılınca, Türk Masonluğu'nda bir bölünme olgusu ortaya çıkar. Geçmişte yapılmamış değildir bu fakat şimdi burada masonca bir yaklaşımla konuşacaksak, Masonluktaki bölünmelerden değil, farklılıklardan söz etmeliyiz. Farklılık, bölünme değil çokluktur; bir bakıma zenginliktir.

* * *

Soru: «Madem Özgür Masonlar Büyük Locası özgürlükçüdür, neden bu sıfat o büyük locanın kuruluşuyla birlikte kullanılmamış?»

Bırak işini, kaşı başını!...

Şimdi bu lâfı neden ettik?... Çünkü bu soruyu yanıtlarken, asıl anlatmakta olduğumuz konuyu bir süre için bir yana bırakıp, bir başka şeyi, Türkiye'deki Masonluğun tarihçesinin bir yönünü anlatmaya girişmemiz gerektiğinden...

Zararı yok. Bu çalışmanın yöntemi zaten öyle; bir söyleşi gibi… Dipnot yok; araya giren paragraflar, açıklamalar var.

Burada, konumuzun iyi anlaşılabilmesi bakımından, Türk Masonluğunun Tarihi'nden de kısaca söz etmek yararlı olacak; genel olarak Türkiye'nin yer aldığı coğrafyadaki Masonluktan değil de, sadece ulusal bir nitelik taşıyan, bize özgü Masonluktan...

Ulusal nitelikli Türk Masonluğu, ilk oluştuğu 1909 yılından 1950'li yılların sonlarına dek hep özgürlükçü nitelikli bir masonik anlayışı benimsemiş, aynı paraleldeki obediyansların oluşturduğu Uluslararası Masonluk Birliği'ne de katılmıştı. (Bu örgütün tam adı Fransızca Association Maçonnique Universel olup, kısaca A.M.I. diye anılır.)

Öte yanda, kendini yeryüzündeki asıl ve tek Masonluk olarak gösteren geniş ve yaygın Anglosakson Masonluğu topluluğu yer alıyordu. Bunun çoğunluğunu Amerikan obediyansları oluştursa da, İngiltere Birleşik Büyük Locası, Masonluğun önderi ve tek otoritesi olduğunu ileri sürer.

Türk Masonluğu, 1935-1948 arasında geçirdiği "Uyku Dönemi"nden sonraki yıllarda, örgütlenme tarzı bakımından bir süre kararsızlığa düşmüş, simgesel derece locaları Eski ve Kabul Edilmiş İskoç Riti'nin egemen yönetici organı olan Türkiye Süprem Konseyi'ne bağlı olarak çalışmıştı. Sonradan simgesel dereceleri yönetmek üzere bir büyük loca kurulmuştu. 1957 yılında "Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonları Büyük Locası" adını almıştı.

Masonlukta, bir büyük locanın adının kapsamında **"hür ve kabul edilmiş"** anlamındaki bir terim, Anglosakson Masonluğu'nda kullanılır; bu nitelik vurgusu, o büyük locanın adının sonuna "F.A.M." ya da "A.F.A.M." şeklinde, İngilizce asıllı bir terimin kısaltması eklenerek belirtilir.

Türkiye'deki Masonluk, 1956 yılından sonra, nitelik bakımından bir değişim gösterme yolunu tutmuştu. Yurdun her yanında ve her bakımdan olduğu gibi, Amerikan etkisi, Masonlukta da kendisini gösteriyordu.

Fakat buna uygun bir büyük loca adının alınışıyla Türk Masonluğu nitelik değiştirmiş değildi. Onun önce hazırlığı yapılacak, söz konusu değişim birkaç yıl sonra (tam olarak 1970 yılında) gerçekleşecekti.

1966 yılında Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'ndan ayrılan kimi masonlar, kurdukları yeni obediyansa Türkiye Büyük Mason Mahfili adını verirken, Türk Masonluğu'nun süregelen özgürlükçü ya da liberal niteliğinin özellikle vurgulanmasına gerek duymamışlardı.

Bir açıklama daha gerekiyor: Türkiye'deki mason örgütlerinin hepsi, yasal bakımdan birer dernektir. İç yönetimleri masonik olsa da, T.C. yasaları uyarınca örgütlenmişlerdir. Diğer birçok ülkede de öyledir.

1970'li yıllardan başlayarak, T.C. Dernekler Kanunu'nda zaman zaman birtakım değişiklikler yapıldı. Bu değişikliklerden biri uyarınca, derneklerin adlarında yer alan "Türkiye" sözcüğü kaldırıldı. Bu, dernek adıyla sınırlı kalmadı; masonik adların da bu sınırlamaya uyması gerekti.

"Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası", masonik tutumunu, adında yansıtmayı sürdürüyordu. Öte yanda ise *"Türkiye"*sini yitirmiş olan Büyük Mason Mahfili, boşa düşmüş gibiydi. Yasal derneğinin adı değişmese de, masonik niteliğini yansıtan bir adının olmasına gereksinme duyuluyordu.

Artık eskilerde kalmış olan "mahfil" sözcüğünden de kurtulmak isteniyordu. (Bu çerçevede daha birçok sözcük ve terim Türkçeleştirildi.)

Bu gereksinme, hayli zaman sonra, obediyansın tüzük ve ritüellerinde 1993 yılında yapılan geniş kapsamlı bir yenileme sırasında giderilebildi. Dernek adı değiştirilmedi; obediyansın adı "Özgür Masonlar Büyük Locası" oldu.

* * *

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Büyük Locası'nda, "Masonluk" teriminin yanı sıra, kavramsal bakımdan aynı anlama gelmek üzere, "Hürmasonluk" terimi de kullanılır.

Bir kez daha şuna dikkat etmek gerek: Kullanılan terim "Hür Masonluk" değil, "Hürmasonluk" biçiminde yazılan bir bileşik sözcüktür. *(Böyle bir terimin, Türk dili kurallarına uymasa da, Masonca bakımından geçerli olabileceğine değinmiştik.)*

Hem bu, gelişigüzel ya da yanlış yazılmış bir terim değildir; bir gerekçesi vardır. Buna sonra değineceğiz.

Burada ise şunu belirtelim: Belki siz o gerekçeyi akla yatkın bulmazsınız. Ancak şunu da göz önünde tutun lütfen: Bir şey masonca diye onun ille de akla yatkın olması gerekmiyor. Çünkü masonca salt maddi (özdeksel) niteliklerden oluşmaz; kapsamında bilimsellik ve akıl kadar bilgelik de vardır. Bilgelik olunca, elbette nesnel değerlerin yanı sıra tinsel değerler de vardır.

* * *

Genel olarak Masonluktan söz edilirken, bunun hangi çağa, tarihin hangi dönemine ilişkin olduğunu da belirtmek gerekir.

Bu nedenle, "Çağdaş Masonluk" diyecek olursak, bu çalışmamızın anlayışı çerçevesinde bunun dönemi, -başlangıçta belirtmiş olduğumuz üzere- 20. yüzyılın ikinci yarısı ile 21. yüzyılın başı olacaktır.

Daha eski tarihlerdeki Masonluktan söz ederken, ilişkin olduğu dönemi de belirtmek gerekir.

Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı bir sınır ya da milat gibi... Ondan öncesi ile sonrası hayli farklı.

Kuşkusuz, bir de geleceğin Masonluğu söz konusu olabilir. O da bizim şimdi "çağdaş" olarak nitelendirdiğimiz günümüzün Masonluğundan farklı olarak, o günün çağdaşı olabilir.

Bilginin, el ele vermiş teknik ile bilimin ve toplumun olanca hızlı bir değişim gösterdiği çağımızda, geleceğin Masonluğuna ilişkin tasarımlar kurmak ya da varsayımlar oluşturmak çok zor.

Ancak geleceğin Masonluğunda, çağımızda gerçekleşme yoluna henüz sokulamamış amaçların, bir türlü yerli yerine oturtulamamış ilkelerin artık çözümleneceği, bunların yerine farklı amaçların geliştirilip o çağın ilkelerinin yerleştirileceği düşünülebilir.

Bu bir umut… Ancak boş değil, korunması gereken bir umut. Böyle bir umut olmazsa, Çağdaş Masonluğun evrensel amacının değişmesi gerekir.

* * *

Masonluğun Tarihi'ne şöyle bir göz atınca, özellikle 18. yüzyıl başlarında Spekülatif Masonluk ile Operatif Masonluk arasında tarihsel bakımdan kesin bir çizgi belirtilemez. *"Operatif Masonluk şu tarihte sona ermiş ve Spekülatif Masonluk başlamıştır."* denilemez. Zor!

Masonluğun günümüze dek benimsenegelmiş resmi tarihçesinde yer alan anlatıma göre; 18. yüzyıl başında Operatif Masonluk artık iyice zayıflamış, varlığı sona ermeye yüz tutmuştu. İçerdiği spekülatif öğeler ise giderek gelişmekteydi. Böylece Operatif Masonluk Spekülatif Masonluğa dönüştü; Londra'da, yirmi yıl kadar süren bir *"dönüşüm dönemi"* yaşandı. Sonradan kendini Spekülâtif Masonluk olarak adlandıracak olan bu kurumsal yapı, Operatif Masonluğun yerine geçti. Örgütlenmesini bütünledikten sonra, tüm geçmişiyle birlikte Operatif Masonluğa sahip çıktı.

Günümüzdeki Masonluğun köklü bir geçmişinin bulunduğunun söylenişi böyle bir dönüşümün kabul edilişinden ileri gelir. Buna göre; Masonluğun Tarihi süreklidir. Spekülâtif Masonluk, Operatif Masonluktan doğmuştur. Bu dönüşüm tarihçede kalmamıştır. Operatif Masonluğun birçok öğesi, özellikle örgütlenme tarzı, çalışma yöntemi, gelenekleri, töresi, özetle Masonluğun Etiketi, Spekülatif Masonlukta korunmuştur. Hiç değişiklik, hiç yenilenme olmamış değildir ama bunlar özü, asalı etkilemez. Spekülatif Masonluk bir inşaat mesleği olmadığı için zaman içinde birçok değişiklik yapılmış gibi görünebilir.

Fakat Masonluğun "Masonluk" olmasını sağlayan, terk edilmesi ya da değiştirilmesi olanaksız öğeler korunmuştur.

Böyle denir.

Bu deyiş, Spekülatif Masonlukta nelerin değişebileceği ve değiştirilebileceği, buna karşılık değişmeyecek ve değiştirilemeyecek olanlar konusunda bir diğer tartışmaya yol açar. Yıllarca, yüzyıllarca sürmüş, günümüzde bile henüz bitmemiş, sonuçlandırılamamış, mason örgütleri arasında bir türlü tam bir uyuşmaya bağlanamamış bir tartışma… Masonlukta birtakım bölünme ya da farklılaşmalar oluşmasının, asal amacı tüm insanların barış ve mutluluğunun sağlanması olan (olması gereken) bu kurumun, kendi içindeki çekişmeleri gideremeyişinin en önemli nedenlerinden biri budur.

Bu neden böyle dersiniz?... Acaba masonların masonca konuşmayıp, masonca davranmayışlarından ötürü olabilir mi?

Bu durum, Masonluktaki geleneklerin, benimsenen ilkelerin, örgütsel kuralların ve çalışma yöntemlerinin, özetle Masonluğun Etiketi'nin dünyanın her yerinde tıpatıp aynı olamayışı ile sonuçlanmaktadır. Masonca dediğimiz dil tektir ama diğer diller gibi bunun da farklı lehçeleri vardır.

Acaba şu az önceki sorun ondan mı kaynaklanıyor?... Masonlar, masonca konuşmakta olsalar da, konuştukları "masonca" mı hayli farklı; birbirlerini anlayamayacak denli?

Yok, öyle değil. Birbirlerini anlıyorlar anlamasına da, anlamazdan geliyorlar. Anlamıyormuş gibi davranıyorlar. Hepsi sadece kendi telinden çalıyor, kendi dinliyor. Ötekileri dinlemiyor, tolerans göstermiyorlar.

Pardon!... Masonca!... Tolerans olmazsa masonca olur mu? O zaman buna "masonca" denilebilir mi?

Olmaz. Buna "masonca" denilemez. Fakat olan da bu… İşin gerçeği böyle... Öyle olmaması gerekir. Gelecekte değişeceği, öyle gitmeyeceği umulur.

* * *

Operatif Masonluk olarak anmayı alışkanlık edinmiş olduğumuz geleneksel bina inşaatı mesleğinin, 18. yüzyılda da yer yer varlığını koruyabilmek için çaba gösterdiğini, ancak yavaş yavaş tarihe gömülmeyi engelleyemediğini görüyoruz. Bu değişimin yeri Avrupa fakat Türkçe bir deyiş durumu çok iyi betimliyor: Alaylıların yerini mektepliler almış.

Bu durum elbette artık bina inşaatı, taş yontma, duvar örme işlerinin olmadığı, bu işleri kendilerine meslek ya da zanaat edinen kimse kalmadığı anlamına gelmez.

Aksine, bina inşaatının çok daha gelişmesi ve her bir iş branşında giderek daha çok uzmanlaşma nedeniyle, pratik uygulama ustalıkları oluşmuş, bu ustalar yanlarında kalfalar çalıştırmış, zanaatı öğrenip kendini geliştirerek ileride birer kalfa ve daha sonra usta olmaya hevesli çıraklar yetiştirmişlerdir.

Bu anlatımın üzerine şöyle diyebilirsiniz: "O halde Operatif Masonluk hiç sona ermedi; öyle mi?"

Hayır! Öyle değil.

Operatif Masonluk, mimarlıktan başlayarak, işin mühendisliğini de, kaba inşaatın yanı sıra tüm tesisat ve ince işçiliklerle birlikte kaplama ve süslemeleri de kapsardı. Bunların hepsini birden, baştan sona, temelden çatıya tek bir loca üstlenerek yürütürdü.

Şimdi bu işlerin her birini yapan ayrı, birbirleriyle bağlantısız kişiler... Gerçi bir projenin gerçekleşmesini üstlenen bir yapımcı, bunların hepsine iş vererek çalıştırıyor ama önemli bir fark var.

Operatif Masonluktaki gibi öyle en az 7 yıl süren çıraklık, bir yandan çalışırken diğer yandan eğitim görmek, sırası gelince kalfalığa geçiş, yine bir yandan çalışıp eğitim almaya devam ederken bu kez bir yandan da çıraklara eğitim vermek yok. Şimdi ustalığa yükselince işin (locanın) sahibi yani bir bakıma işveren olmak yok; uzmanlaşmış bir emekçi olarak çalışmaya devam etmek var; elbette çalışan için.

Bir diğer deyişle artık bina inşaatı Operatif Masonluktaki gibi yapılmıyor. Bu nedenle, bundan böyle Çağdaş Spekülatif Masonluktan söz edildiğinde, her keresinde "spekülatif" sıfatının kullanılmasına gerek yok.

Salt spekülatif nitelikli tarihçesi boyunca, Masonlukla benzerlikler gösteren birtakım örgüt, kurum ve tarikatlar oluşmuştur. Bunlardan bazısı günümüzde de varlığını sürdürüyor hatta yakın geçmişimizde oluşturulanları da var. Masonluk, her zaman ve her yerde bu diğer örgüt, kurum, ve tarikatlardan farklı özellikler taşımıştır. Bu farklılığı, onu oluşturan, tümüyle kendine özgü olan öğelerinden ileri geliyor.

Masonluğun bu kendine özgü öğelerinden başta gelenleri arasında amaçlarını, ilkelerini, örgütlenme şeklini, çalışma yöntemini, öğretim kapsamını, töresini, geleneklerini ve masonik görgü kurallarını sayabiliriz.

Bunlardan, örgütlenmeye ilişkin kurallar, çalışma yönteminin ayrıntıları, töresel nitelikli ilkelerden bazısının uygulanışı ve çalışmalar sırasında göz önünde tutulması gereken görgü kuralları, Masonlukta **ETİKET**'i oluşturur. Etiketin doğru uygulanması için ise, masonca olması gerekir.

Bu aşamaya geldiğimizde, Masonluğun Etiketi ya da Masonluktaki Etiket ile Masoncanın farkı beliriyor. Etiket, kurallar, gelenekler ve yöntemlerden oluşuyor. Masonca ise, bunun uygulamaya yansıması.

* * *

Anlaşılan o ki, Masonluktaki Etiket'ten biraz daha söz etmeliyiz. Bunun için, önceki kitaptan alıntılar yaparsak ayıp etmiş olmayız, değil mi?

Her şeyden önce şunu belirtelim: Etiket salt Masonluğa özgü değildir. Köklü bir geçmişi olan başka kurum ve örgütler de güçlü niteliklerini geleneklerini yaşatmalarına ve kendilerine özgü olan görgü kurallarını duyarlılıkla korumuş olmalarına, çalışmalarını düzenli bir yönteme uyarak yürümelerine borçludur. Bunun anlamı, o kurum ve örgütlerin de bir etiketi olduğudur.

Bu olguya dayanarak, Masonluğu asıl oluşturan öğelerin onun gelenekleri ve görgü kuralları ile çalışma yöntemi yani ETİKET olduğunu savunanlar vardır. Hatta şöyle bir iddiada bulunanlar olmuştur: *«Eğer Masonluğun öteden beri benimsenmiş ve uygulanmakta olan gelenekleri, yerel etkilerle ya da çağın koşullarına uyabilmek için değiştirilirse, geleneksel görgü kuralları umursamazlıkla karşılanır ya da bir yana bırakılıp bunların yerine yenilerinin getirilmesine kalkışılırsa, Masonluk da öz niteliğini yitirir.»*

Öyle denmişse de, öyle olmadığı görülmüştür. Gelenekler ve görgü kuralları ile yöntemler, özellikle değişime uğratılmasa da, yere ve zamana bağlı olarak değişime uğramıştır. Bunlardan çoğunun değişme nedeni, öncekilerin, yaşanılan çağın koşullarıyla uyumlu olmayı sürdüremeyişidir.

Dolayısıyla, Masonluktaki geleneklerin, görgü kurallarının ve yöntemlerin hiç değişmez olduğunu söylemek yanlış olur. Aksine, Masonluktaki değişimin, varlığını sürdürmesinin gereklerinden olduğunu kabul etmek gerekir. Masonluk, eskiden kalma geleneklerine ve kurallarına bağlı kalmak uğruna varlığını yitirecekse, bu bağlılığın hiçbir anlamı olmaz. Üstelik böyle bir tutum hiç de masonca olmaz.

Masonluk, geleneklerine bağlılığını titizlikle koruyan bir kurumdur. Buna kimsenin diyeceği yoktur. Fakat o geleneklerin hiçbir zaman, asla değişmeyeceğini söyleyenlere denilecekler vardır.

Gelenekler değişir; yaşanılan çağın koşul ve gereklerine uyarak yeniden biçimlenir; varlığını ve geçerliğini böylece sürdürür. Bu Masonlukta da böyledir. Bunu görmezden gelmek ya da böyle bir şey olmadığını savunmak, gerçeklere göz kapamak yani kendini kandırmak olur.

Geçmişe bakınca görürüz ki; 18. yüzyıl ortalarına doğru masonlar, artlarında ister istemez kısmen Operatif Masonluktan aktarılma kurallar ve gelenekler, önlerinde **Aydınlanma Çağı**'nın artık yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayan gerekleri arasında sıkışıp kalmış. Benimsemeleri gereken geleneklerin neler ve nasıl olması gerektiği konusunda bir kararsızlık dönemi geçirmişler.

Bu kararsızlığın nedeni, şöyle sorulara kesin yanıtlar verebilmekteki güçlük:

«Operatif Masonluk döneminden aktarılma (ya da öyle olduğu söylenen) gelenekler Spekülatif Masonlukta da olduğu gibi korunacak mı, yoksa bunlar çağın gereklerine uyularak birtakım değişimlere ve yenilemelere mi uğratılacak?»

«Geleneksel bina inşaatı mesleği varlığını yitirmiş bulunduğuna göre, Spekülatif Masonluğun geleneklerinin tümüyle yeni baştan oluşturulması uygun olur mu, olmaz mı?»

Bu soruların niçin ortaya çıkmış olduğunu kavrayabilmek için, Masonluğun Tarihi'nin o dönemdeki bazı önemli etkenlerini gözden geçirmemiz gerekir.

Masonluğun ilk düzenli örgütü, 1717 yılında kurulmuş olan **Londra Büyük Locası**'dır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı var: 1717 yılında kurulmuş olan, Spekülatif Masonluk değildir; onun ilk düzenli örgütüdür. İçerdiği çeşitli öğeler bakımından, Spekülatif Masonluğun oluşumu çok daha eski tarihlere kadar uzandırılabilir.

Bu, Masonluğa bakış açısına bağlıdır. Daha önce de değinmiş olduğumuz üzere; Masonluğun Tarihi, bizim buradaki çalışmamızın kapsamı dışında kalıyor. O yüzden, bu gibi konulara, detaylarına girmeden, yüzeysel olarak değinmekle yetineceğiz.

Öyle de olsa, bu aşamada bir öneride bulunalım… Bu çalışmayı eline almış masonlardan kimisi daha önce Masonluğun Genel Tarihi ile hiç ilgilenmemiş olabilir. Bu bir kusur değil. Olabilir ama böyle bir noksanlık bundan hemen sonra anlatacaklarımızı anlamakta güçlük yaratır. Bunun olmaması için, hiç olmazsa çok genel hatlarıyla Masonluğun Genel Tarihi hakkında bir başka kaynaktan bilgi edinmiş olmakta yarar var.

* * *

Rönesans, Avrupa'da sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan büyük değişimlere yol açmıştı. Sadece, bilim, sanat ve felsefe alanında gelişim sağlamakla kalmamış, bunlara "insan hakları" kavramını da katmıştı.

Buna karşın, 18. yüzyıl başlarında Avrupa'da henüz ülkelerde dinsel amaçlı olmayan sivil toplum örgütlerinin oluşmasına olanak bulunmadığını, hiçbir egemen gücün buna göz açtırmadığını görüyoruz. Sonradan biçimlenen amaç ve ilkelerine bakılınca, Spekülatif Masonluğun, belki de bir başka bir ad altında ve bir başka tarzda örgütlenmesi çok daha uygun olurdu.

Ancak Londra'da ele geçen bir fırsatı kullanıldı; sonradan "Operatif Masonluk" diye anılacak olan geleneksel bina inşaatı mesleğini ve bu mesleğin uygulayıcıları olan locaların yapısı, bu nedenle bir kılıf olarak kullanıldı.

Londra'da bir başka seçenek vardı. Günümüzdeki Masonluğun, İngiltere'deki "Royal Society" adlı Krallık Kurumu'nun yapısı çerçevesinde oluşturulması öngörülmüştü. Hatta bu yöndeki girişim iki kez denenmişti.

Burada o tarihsel olayların ayrıntılarına girmeyeceğiz. Bu hayli uzun öykü, bu çalışmanın konuları dışında kalır; Masonluğun Resmi Tarihi'nin bir bölümünün yadsınmasını gerektirecek bir nitelik taşır Burada ilgileneceğimiz konu ise "Royal Society".

Neden Royal Society?

Bu kurumu 17. yüzyılın ünlü bilim adamlarından Robert Boyle kurmuştu. (Bu konunun ayrıntılarını bir yana bırakalım.) Fakat kurumun resmen etkinliğe geçebilmesi, kralın iznine bağlıydı. Kral 2. Charles izin verdi vermesine ama kuruma bir "krallık niteliği" (royal) konulması koşuluyla...

Spekülatif Masonluğun, görünüşte geleneksel bina inşaatı mesleği bünyesinde kurulması, Büyük Britanya Kralı'nın izni alındıktan sonra pek zor olmamıştı. Çünkü zaten yüz yılı aşan bir süreden beri bu meslek ile hiçbir ilgisi olmayan kişiler hemen her yerde, -sayıları çok olmasa da- localara kabul edilmekteydi.

Operatif Masonlukta spekülatif nitelikli öğelerin varlığı bilinmekteydi. Ancak bunun içeriği başkalarınca bilinmezdi. Gerçi Operatif Masonluk ezoterik bir kurum değildi ama meslek sırlarının titizlikle korunması, yapılan çalışmalara dair hiç belge bırakılmaması, onu istenilen bir biçimdeymiş gibi gösterilmeyi kolaylaştırmıştı; hele tarihsel bakımdan ortadan kalkmaya yüz tuttuğunda.

Dolayısıyla konu sadece meslek ile doğrudan ilgisi olmayan kişilerin localara kabul edilmiş olması değildi. Varsayılan bilgi, bu meslekle hiç ilgisi olmayan bu kişilerin, locaları, bilgi ve kültürle, daha da önemlisi bilimsel ve felsefî eğilimleriyle beslemekte oluşlarıydı.

Böylece, aslında sonradan oluşturulan bir öğreti dizgesi, çok eskiden beri de varmış gibi gösterilebilirdi. Bunu sorgulayabilecek birisi, aksini kanıtlayacak bir belge yoktu ki.

Bu aşamada şöyle bir soru beklenir:

«O tarihlerde salt Spekülatif nitelikli öğeler sadece bina inşaatı mesleğinde mi vardı?... Başka meslek ve sanat kuruluşlarında yok muydu?»

Yoktu... Zaten başka meslek ve sanatlarının kuruluşları diye bir şey yoktu ki... Sadece inşaatçıların sınırlı düzeyde (birbirlerinden ayrı, bağlantısız localar halinde) örgütlenmelerine izin verilmişti. Tüm halkın toprağa bağlı köle sayıldığı toplum düzeninde, bu localaların üyesi meslek sahibi ve sanatçıların, sonraları "özgür insan" oldukları da benimsenmişti. (Nitekim "özgür mason" ya da "hürmason" anlamındaki terim, işte o dönemin ürünüdür ve aslında Spekülatif Masonluğa değil Operatif Masonluğa özgüdür.) Ancak locaların, aralarında iletişim kurarak güçlenip örgütlenmelerine göz açtırılmamıştı. Sadece her ülkede yılda bir kez, devlet gözetiminde olmak üzere bir genel toplantı yaparak, meslekle ilgili konularda görüş paylaşımında bulunmalarına olanak tanınmıştı.

Niçin "devlet gözetiminde"?

Bir araya gelip, devletin başına dert olabilecek bir halk örgütü oluşturmaya kalkışmasınlar diye… Çünkü yüzyıllar önce, Roma İmparatorluğu döneminde böyle bir durumla karşılaşılmış olduğu biliniyordu.

* * *

Londra Büyük Locası'nın kurulduğu tarihten bu yana, en az üç locanın bir araya gelerek oluşturduğu daha üst düzey bir mason örgütüne genel olarak **"obediyans"** deniyor.

Niçin obediyans?

Çünkü bu sözcük bir bağlanma, bir itaat olgusunu dile getiriyor. Obediyansı localar oluşturuyor ama hep birlikte oluşturdukları bu örgüte bağlanıp, onun tüm localar için geçerli ortak uygulamalarına bağlanıyorlar. Böylece, hepsinin genel yararı gözetilmiş oluyor; hani *"Birlikten güç doğar."* denir ya; burada gözetilen de işte o…

Bir obediyans çoğunlukla "büyük loca" olarak anılıyor ama Masonlukta bir diğeri daha var. Ona da "büyük doğu" diyoruz. İkisi arasında birtakım ufak tefek farklar var. *(Bu büyük doğu terimi de Fransızcadaki "grand orient" teriminin Türkçesi. Ancak Fransızcadaki "orient" sözcüğünün, ortaklık ya da müştereklik anlamına da geldiğini belleğimizin bir köşesinde tutalım.)*

«Neden "büyük loca" da, "genel loca" ya da "localar birliği" gibi bir terim değil?» diye de sorulabilir.

Bu kullanım, Çağdaş Masonluğun ilk düzenli örgütü yani Londra Büyük Locası ile başlamış, üç yüz yıl böyle gelmiş; gelenekselleşmiştir. Büyük Doğu daha sonraki yıllarda ortaya çıkmış bir Fransız ürünüdür. Fakat Londra Büyük Locası'nın kuruluşu sırasında bir başka terim değil de büyük loca teriminin kullanılışının bir özel amacı da vardı.

O tarihlerde Londra ile hemen batısındaki komşusu Westminster, ayrı birer kent niteliğindeydi. Görünüşte, bu iki kentte çalışan dört eski loca bir araya getirilip yepyeni bir anlayışla tek bir loca halinde bütünleştirilmişti. Bu yeni oluşuma "büyük loca" adı denirken, o tarihte, bunun dört ayrı locadan oluşan bir obediyans değil, TÜM LONDRA'YI KAPSAYAN BÜYÜK BİR LOCA olduğunun vurgulanmasına çalışılıyordu.

O tarihlerde, bir locanın yöneticisine "üstat" deniyordu; Operatif Masonlukta olduğu gibi... Masonlar için, günümüzdeki karşılığı "çırak" ve "kalfa" olmak üzere sadece iki derece vardı. Fakat Londra Büyük Locası kurulduğunda bu locaya "büyük" sıfatı verildiğine göre, onun üstadı da "büyük" olmalıydı.

Nitekim aynı anda ortaya bir de **"büyük üstat"** unvanı çıktı. Gerçi bu unvan, İngiltere'de daha önce de kullanılmıştı ama önceki kullanımın gerekçesi başkaydı; devletin ülkedeki tüm locaların çalışmalarını yönlendirmek ve denetlemekle görevli memuruna "büyük üstat" denmekteydi. O kişinin bir mason locasının üyesi olması gerekmiyordu.

Gerçi bu unvan daha da önce İskoçya'da, ondan epeyce bir zaman önce Kıta Avrupası'nda da görülmüştü ama tüm bunların günümüzdeki Masonluk ile bağlantısı yok.

Londra Büyük Locası kurulduğunda bu yeni örgütün başındaki kişiye "büyük üstat" denmiş olması acaba hangi nedenden kaynaklanmıştı?

Masonik yazında bu görev unvanının Operatif Masonluğa bağlanması gibi bir çaba vardır. Nitekim o çabanın gerekçesi de o günün koşulları altında göz önüne alındığında, anlayışla karşılanabilir. Fakat konulara biraz dikkatlice bakılınca, bu çabanın sonraları da sürdürülmesinin boşuna olduğu anlaşılır. Ortada yepyeni bir örgütlenme var; buna "büyük loca" deniyor; locanın başındaki masona "üstat" deniyor; dolayısıyla büyük locanın başındaki de "büyük üstat" olur. İşte bu kadar basit!

Spekülatif Masonlukta ilk büyük üstat olan **Anthony Sayer**'in inşaatçı mason localarıyla hiçbir ilgisi yoktu. Bir kabul edilmiş mason olduğuna ilişkin bir belge olmadığı gibi önceki yaşamına dair bilgi de yoktur. Dolayısıyla, daha önce büyük üstat unvanını taşımış olan ünlü mimar **Sir Christopher Wren**'in yerini almış olduğu düşünülemez. Hem ortaya böyle bir iddia konulmuş da değildir. Sadece Büyük Loca'nın başı olduğu için büyük üstat unvanının uygun bulunmuş olması çok daha akla yatkındır.

Ne yazık ki, Masonluğun o tarihlerdeki oluşum ve gelişimlerinden söz ederken, belge yetersizliği nedeniyle birtakım tahminlerde bulunmak zorunda kalıyoruz. Ancak bu bağlamdaki masonca tutum, tahmin ya da varsayımlara gerçek süsü vermemek, bunların bir tahmin ya da varsayım olduğunu açıkça ortaya koymaktır.

Anthony Sayer'e de, durup dururken, kolayca, hemencecik "Büyük Üstat" denilemezdi. Bunun temeline bir gerekçe yerleştirilmişti. O gerekçeyi anlayabilmek için ise, tarihsel bilgilere biraz daha yakından, olan bitenleri nedenleriyle anlamaya çalışarak bakmak gerek.

Sir Christopher Wren aslında mimar değil, mekanikçiydi. 1666 tarihli ünlü büyük Londra yangınından sonra Paris'e gönderilmiş, orada çağdaş mimarlık eğitimi alması sağlanmıştı. Londra'ya döndüğünde kendisine "sir" unvanı verilmiş, devletin büyük üstatlığı görevine atanmıştı.

Bunlar Birleşik Krallık tahtında **Stuartlar** otururken gerçekleşmişti. Dolayısıyla Sir Christopher Wren bir Stuart yandaşıydı. Ancak 1688 yılındaki darbeyle Stuartlar, İngiltere tahtından düşürülüp, ülke dışına sürülmüştü.

Masonluğun Resmi Tarihi'nde, şöyle bir anlatım görülür: *"Sir Christopher Wren, bir Stuartist olduğu için, görevinde zorluklarla, engellerle karşılaşmaya başlamıştı. Buna karşın yıllarca dayanmayı başarmıştı. Fakat 1702 yılında Kraliçe Anne tahta çıktığında, tüm Stuart yandaşları gibi Sir Christopher Wren'e de yaşamı zehir etmekten geri kalmamıştı. Bunun üzerine Sir Christopher Wren görevinden istifa etti. Hiç kimse, 30 yıldan uzun bir süre bu görevi yürütmüş, üstelik çok üstün yetenekleri olan büyük üstadın yerini almak istemedi."*

Sonra da şöyle devam edilir: *"Londra'daki ünlü St. Paul Katedrali'nin yapım ve yenileme işini yürüten loca bunu fırsat bildi. Bundan böyle mason localarının üstatlığına salt meslekten olan özgür masonların değil, kabul edilmiş masonların da getirilebileceğini belirten bir bildirge yayımladı."*

Sonra?

Masonluğun Resmi Tarihi'nde sonrası şöyle getiriliyor:

"Bundan sonra kabul edilmiş masonlar yıllarca hazırlandı. Sonunda Londra Büyük Locası'nı kurdular. Geçen 15 yıl boyunca hiç kimse büyük üstat unvanını taşımamıştı. Londra ve Westminster'deki o çok eskiden kalma localar sık sık bir araya getirilmiş, locaların üstatları tarafından ortaklaşa yönetilmişti."

Hesapça, böylece Londra Büyük Locası kurulduğunda, başa getirilen kişiye büyük üstat unvanı verilmesi kolaylaştırılmıştı.

Bu yeni örgüt olağanüstü bir hızla gelişti. Birkaç yıl içinde büyük locaya hem katılımlar oldu hem de geleneksel inşaat mesleğiyle hiçbir ilgi ve bağlantısı olmayan yeni localar kuruldu. Londra Büyük Locası daha 1720'li yılların başında 20 locası olan bir obediyans haline dönüşmüştü. Bunların arasında Londra dışında olanlar da vardı; Fransa'da bile loca kurmuşlardı.

Nitekim 1725 yılında bu obediyans, kendisini tüm ülkeyi kapsar gördü ve **İngiltere Büyük Locası** adını aldı.

Bundan hemen sonraki gelişim evrelerinin yaşandığı 18. yüzyıl boyunca, ortaya az önce değindiğimiz önemli sorun çıktı: Artık Masonlukta spekülatif döneme geçilmişti. Şimdi Operatif Masonluktan kalma yöntem ve gelenekler ne olacaktı?... Bu konuda nasıl bir tutum benimsenmesi gerekirdi?... Her şey hiç değiştirilmeden korunmalı mıydı, yoksa Spekülatif Masonluğun kendine özgü yöntem ve gelenekleri yeni baştan mı oluşturulmalıydı?... Yoksa biraz eskiden kalma, biraz çağın koşullarına ve Masonluğun spekülatif niteliğine uygun bir "orta yol" mu tutulmalıydı?

Localar arasında bu konuda tam bir uyum sağlanamadı. Kimisi eskiye bağlılıkta diretti; kimisi yenilenmeyi savundu.

18. yüzyılın özellikle ikinci yarısında, her loca kendi çevresinde, sonra da birbiri ardınca kurulan obediyansların her biri kendi egemenlik bölgesinde kendisine göre en iyi ve en doğru bulduğu uygulamalara girişti. Dolayısıyla, artık bir bina inşaatı mesleği olmaktan iyiden iyiye uzaklaşmış olan Masonluğun gelenekleri, birçok yerde bir diğerinden hayli farklı şekilde benimsendi.

Masonluğun çalışma yöntemlerinin ve geleneklerinin yeryüzünün her yerinde aynı olması için, 19. yüzyılda yoğun çabaların harcanmış olduğu görülür. Ancak, her yerde aynı olması öngörülen geleneklerin kapsamı genişletildikçe, bu konudaki başarı şansının azaldığı da bir gerçektir.

* * *

Masonluktaki geleneklerin zamanla değişikliğe uğramaması için de birtakım önlemler alınmasına çalışılmıştır. Fakat "çağın koşullarından etkilenmeyecek ve zaman içinde değişmeyecek bir Masonluk" yaratmanın olanaksızlığı ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, hiç olmazsa bazı geleneklerin her yerde aynı şekilde benimsenmesine çalışmak eğilimi ağırlık kazanmıştır.

Burada söz konusu olan gelenekler hangi gelenekler?

Kimilerine göre; yüzlerce yıl öncesinden (Operatif Masonluk döneminden) kalma, hep korunmuş, hiç değiştirilmemiş gelenekler...

Acaba gerçekten de öyle mi, yoksa öyle olup olmadığına dair elde hiçbir somut belge olmadığından yararlanıp, "eskiden kalma gelenekler" denilerek ortaya konulmuş birtakım kurallar mı?

Ortaya konulmuş olsalar... O da yok! Sadece var oldukları söyleniyor.

18. yüzyıl başlarında Londra Büyük Locası'nın Anayasası oluşturulurken âdeta sıradan bir terim olarak kullanılmış, o tarihlerde üzerinde pek de durulmamış olan **"Landmarklar"** kavramı, işte bu eğilim ve çabaların bir yan ürünü olarak, 19. yüzyıl ortalarında yeniden canlandırılmıştır.

Belirli bazı geleneklerin her yerde aynı olması için yapılmış girişimlerden elde edilmiş olan sonuçların, evrensel boyutta pek de başarı kazanamadığını, sınırlı bir düzeyde kalmış olduğunu söylemek pek yanlış sayılmaz. Çünkü her mason kuruluşu, herhangi bir geleneği, ancak kendi bulunduğu ve çalıştığı çevrenin anlayış ve eğilimleriyle uyumlu olabilecek nitelikler taşıyorsa ya da kendince bundan daha iyisini ve daha doğrusunu yapabilme olanağı yoksa benimsemeye yanaşmıştır. Bunlara "Landmarklar" (arazi işaretleri) denilerek, değişmez ve değiştirilemez olduklarını vurgulamak yeterli değildir.

Başkalarıyla tam bir uyum içinde olmamakla birlikte, bu konuda kendilerini yeterince bilgili ya da güçlü görebilenler, kendi landmarklarını belirlemeye yönelmiştir. Böylece, ortaya yer yer birbirleriyle çelişkili de olabilen birtakım "Landmarklar Listesi" çıkmıştır.

19. yüzyıl ortalarında Masonluğun bu bakımdan âdeta bir karmaşa içinde olduğu söylenebilir. Çünkü "Landmarklar" gerçekten de Masonluğun özünü ve temelini oluşturuyorsa, bunların tam bir uyum içinde olmayan listelerinin çokluğu ve çeşitliliği, birbirinden farklı Masonluklar bulunduğunu gösterir.

Bu karmaşa, günümüzde giderilmiş gibidir. Fakat "Landmarklar" konusu üzerinde kesin bir uzlaşma sağlanmış olduğu anlamına da gelmez.

Kim bilir, belki bu konuyu da MASONCA bakımından incelemek gerekir.

* * *

Zamanın koşulları ve sosyal yapı üzerindeki etkileri, her nerede olursa olsun, hiçbir dönemde kontrol altına alınamamıştır. İnsanlar, hep kendi yaşadıkları çağda ilerisi için de en iyisini ve en doğrusunu düşünüp ortaya koyduklarını sanmıştır ama daha sonraki bir dönemde bunun böyle olmadığı anlaşılmıştır.

Ne yazık ki, bu yanılgı Masonlukta da görülmüştür.

Geleneklerin sadece yerel etkilerle değil, zamanla da değiştirilmemesi için ne yapılmış olursa olsun, bunların mutlaka değişime uğradığı görülmektedir. Hiç değişmeyeceği sanılan birçok gelenek, zaman içinde ister istemez değişmiştir.

Bu değişim günümüzde de sürmektedir; anlaşılan gelecekte de sürecektir. Bu bağlamda, hayli tutucu olarak nitelenen mason kuruluşları bile eskiden kalma geleneklerinden bazılarını değiştirme gereğini duymakta, kendi ilkelerine ters düşmeksizin böyle bir değişimi ve yenilemeyi başarabilmenin çıkar yollarını aramaktadırlar.

Günümüzde çok kullanılan bir deyiş, âdeta bir atasözüne dönüşecek gibidir:

"Hiç değişmeyecek bir şey varsa, o da değişimin kendisidir."

Şunu bilmekte, anlamakta yarar var: Geleneklerin zaman içinde değişime uğramasının kaçınılmazlığı, onlarını önemini ve değerini azaltmaz. Nitekim geçmişte olduğu gibi bugün de Masonluktaki gelenekler oldukça önemli ve ağırlıklı bir yer tutar.

Görgü kuralları ise, geleneklere oranla pek daha az farklılık gösterir, zaman içinde pek daha yavaş değişime uğrar. Bu nedenle biraz daha yaygın bir şekilde geçerli, biraz daha uzun süre tutarlıdırlar.

Masonlukta benimsenen görgü kurallarından çoğu başka birçok kurumda da hatta yeryüzünün hemen her yerindeki uygar toplumlarda görülür. Üstelik bu kurallardan büyük çoğunluğu, yakın bir geçmişte oluşturulmamıştır. Bunlar, yüzyıllardan beri vardır ve günümüzde de geçerlikleri sürmektedir.

Tüm bunlara bir de "toplumdaki temel ahlâk anlayışının, değer yargılarının tümü" olarak tanımlanabilecek **töre** katılır.

Her toplumun töresinin kendine özgü olduğu, bir diğer topluma oranla farklılık gösterdiği bilinir. Aynı toplum içinde töreler değişmez sanılır ama bu sanı aslında törelerin değişmemesinin istenmesinden ileri gelir.

Töre de gelenekler ve görgü kuralları gibi değişimden payını alır. Böylece, bir geçmişin töresinden bir de güncel töreden söz edilir.

Hemen her toplumda insanlar gençlikten yakınır. Gençliğin toplumun töresine uymadığından, bir yozlaşmanın varlığından söz edip dururlar.

Bu insanlar yanlış düşünmektedir ama onları kusurlu görmenin gereği ya da yararı yoktur. Tek farkında olmadıkları, farkında olsalar da bir türlü içlerine sindiremedikleri şey, törenin de zaman içinde değişime uğrayacağıdır.

Gelenekler ve töreler insanı durağanlaştırır. Ateşli ve coşkulu gençlik bundan ötürü toplumda yerleşmiş gelenekleri ve töresel kuralları benimseyemez, başkaldırma girişimlerinde bulunur. Daha ileri bir yaş döneminde, olgunlaşmaya yöneldiği zaman, o da gençliğinde karşı çıkmış olduğu gelenekleri ve töresel kuralları Fakat bu arada ortaya eski geleneklerin ve törenin değişmesine dair birtakım önermeler çıkmıştır. Toplum üzerinde bu önermelerin etkisi görülür. Gelenekler ve töreler yaşanılan çağın toplumunda yeniden biçimlenir.

Tüm bunlar bir insanın ortalama yaşam süresinden çok daha uzun bir zaman içinde gerçekleşir. Bu nedenle, bugün geçerli olduğunu söyleyebileceğimiz gelenek ve törelerin yıllarca öncesi olduğu gibi, yıllarca sonrası da olacaktır.

Masonluğun Etiketi de böyledir.

Masonca da böyledir; değişmez olduğunu sanmayın.

Biz bu çalışmada olsa olsa bugünün Masoncasından söz edeceğiz. Öyle ki, belki bizim sözünü edeceğimiz masonca düne ilişkin de biz henüz bunun farkına varamadık. Belki bugünün Masoncası çoktan değişime uğradı bile.